

Visie op het vak en motorisch leren

In dit artikel wordt een verband geschetst tussen verschillende visies op het vak en motorisch leren. Daarbij worden voorbeelden gegeven van mogelijke uitwerkingen in de praktijk.

TEKST MAARTEN MASSINK FOTO'S HANS DIJKHOFF

Motorisch leren is 'het optreden van duurzame veranderingen in de gedragsmogelijkheden als gevolg van ervaringen met de omgeving' (Dijkhoff, *Lichamelijke Opvoeding* 8 blz 6, 2014). Dat roept bij mij de volgende vragen op:

- wat zijn gedragsmogelijkheden?
- welke gedragsmogelijkheden streven we na?
- hoe ga ik de verandering van gedragsmogelijkheden nastreven?

Wat zijn gedragsmogelijkheden?

Zijn veranderingen in gedragsmogelijkheden, veranderingen in het motorisch bewegingsrepertoire of zijn dit ook veranderingen in attitude aspecten die het beter bewegen mogelijk maken? Beiden zijn aandachtspunten in het bewegingsonderwijs en kunnen door doelgericht bewegingsonderwijs worden uitgedaagd en tot ontwikkeling komen.

In het artikel van Sebastiaan Platvoet, Jan Willem Teunissen en Marcel Rozer elders in dit blad wordt gepleit voor het afnemen van een KTK test (Körper Koordinations Test Für Kinder (KTK, Kiphard & Schilling, 2007) en

▼
Verandering van
gedragsmogelijkheden

een Oog-hand-coördinatie test (Faber e.a., 2014) en een gestandaardiseerde vragenlijst. Door deze op vaste momenten in verschillende levensfasen af te nemen krijg je zicht op de veranderingen in motorische vaardigheden. Wellicht geeft de vragenlijst inzicht in veranderingen in attitudeaspecten. In hun artikel wordt

Welke duurzame veranderingen van gedragsmogelijkheden je nastreeft en op welk wijze is afhankelijk van het vakconcept

aangegeven dat het taak is van de school, en specifiek voor bewegingsonderwijs, te streven naar een betere bewustwording en meer doelgericht toewerken naar een hoger bewegingsniveau van alle leerlingen. Interessant is om welke motorische vaardigheden dit gaat, en hoe deze worden getest.

Conceptafhankelijk

Welke duurzame veranderingen van gedragsmogelijkheden je nastreeft en op welk wijze

is afhankelijk van het vakconcept. In het boek 'Belang van het bewegingsonderwijs' (over legitimatie en algemene doelstellingen van het vak lichamelijke opvoeding) wijst Harry Stegeman naar de indeling van vakconcepten van Bart Crum.

Bart Crum onderscheidt in ons vak vijf ideaaltypische vakconcepten (Crum, B.J.(1998). Onderwijs in bewegen; basisthema's in de lichamelijke opvoeding):

- 1 het biologisch georiënteerde lichaamsoefeningen concept
- 2 het vormingstheoretische lichamelijke opvoedingsconcept
- 3 het personalistische bewegingsonderwijsconcept
- 4 het conformistische sportsocialisatieconcept
- 5 het kritisch-constructivistische bewegingsocialisatieconcept.

Voor de duidelijkheid schets ik een beeld (karikatuur?) van docenten die zich oriënteren op het genoemde concept. In de praktijk lopen vaak verschillende concepten of delen van concepten door elkaar heen. In mijn praktijk (OSG de Meergronden, Almere haven) zijn enkele aspecten van meerdere concepten in enigermate herkenbaar in ons programma en werkwijze. Per docent en per programmaonderdeel kan het accent wel verschillen. Ik wil dit schetsen door met praktijkvoorbeelden in kaders aan te geven welke veranderingen in gedragsmogelijkheden (motorisch leren door het ontwikkelen van motorisch vaardigheden en attitude aspecten) we nastreven en hoe we dat doen.

1 Lichamelijke oefening: biologisch georiënteerd

Dit is de docent als fitheidstrainer die vooral lichamelijke inspanning en fitheid belangrijk vindt en stuurt op lichaams- en houdingscorrecties en gezondheidsaspecten. Intensief bewegen en tegengaan van bewegingsarmoede staat voorop.

Wij zien dat terug in onze lessen waarin we leerlingen willen confronteren met gezondheidsaspecten (coopertest, shuttle run test, 2000m loop, 3000m loop, triatlontraining). We wijzen op het belang van gezondheid en het onderhouden er van middels het leren van duurlopen. We richten hier in programmaonderdelen onze aandacht op. We streven naar het leren volhouden van een duurloop door het juiste tempo te vinden dat aangepast is aan de persoonlijke mogelijkheden. Naast het leren volhouden van het persoonlijke tempo krijgen leerlingen informatie over hun persoonlijke conditie en hoe die te verbeteren. Dit doen we door op verschillende momenten in het jaar een conditie onderdeel in het programma op te nemen. Verder proberen we in alle lessen de bewegingsintensiteit optimaal te houden door een efficiënte lesopbouw. (vooral 'daadje' en niet teveel 'plaatje en praatje').

Verder proberen we in alle lessen de bewegingsintensiteit optimaal te houden door een efficiënte lesopbouw

2 Lichamelijke opvoeding: vormingstheoretisch georiënteerd

Dit is de docent als leraar die de vormende waarde van het vak benadrukt door te wijzen op het ontwikkelen van attitude aspecten als het verleggen van grenzen, leren van zelfdiscipline, wilskracht, concentratie, beheersing van emoties, verantwoordelijkheidsgevoel, leiding leren accepteren et cetera. Dit zijn belangrijke opvoedingsdoelen met vormende waarden en zeker aan de orde in ons vak en belangrijke voorwaarden voor het deelnemen aan verschillende bewegingssituaties.

Het ontwikkelen van deze aspecten is echter niet alleen aan ons vak voorbehouden.

LEERLIJN SAMENWERKEN

Samenwerken	
O	Ik toon geen initiatief om een groepje te vormen. Ik lever geen bijdrage aan het team (passief), ik wil alleen of met mijn vriend/vriendinnetje samen.
M	Ik maak vaak deel uit van hetzelfde groepje, maar ik kan ook samenwerken met leerlingen die de docent aanwijst. Ik speel meer gericht op winnen (resultaat), dan op de wijze waarop (samenwerken).
V	Ik vorm op eigen initiatief een groepje van wisselende samenstelling. En richt mij op anderen om samen met alle anderen een resultaat te maken / verbeteren.
G	Ik maak deel uit van een heterogeen team. Ik betrek anderen door ze positief te coachen en ik pas mijn spel aan zodat mijn teamgenoten beter in het spel komen. Ik coach anderen tot beter spelen.

Bovendien moeilijk in een leerplan te vatten. Ze komen wel uitdrukkelijk in ons vak aan de orde. Ze zijn belangrijk maar het concept wordt door de oncontroleerbaarheid van de ontwikkeling sinds de jaren zeventig vorige eeuw als achterhaald beschouwd. Toch zie ik in deze tijd van economische en morele crisis weer vernieuwde aandacht voor deze visie en de bijdrage die ons vak kan leveren aan gedragsveranderingen bij de jeugd door sport en bewegen. De vraag is of de normen en waarden, geleerd in bewegingssituaties, een directe transfer opleveren naar het dagelijks leven.

In ons beoordelingssysteem spelen naast feedback op de motorische ontwikkeling de feedback op attitude-aspecten een belangrijke rol. We onderscheiden daarbij drie categorieën: inzet, samenwerking, organisatie (bewegen regelen). Hiervoor hebben we 'rubrics' gemaakt die een ontwikkeling met niveauiduidingen van deze aspecten schetsen van onvoldoende, matig, voldoende naar goed. In de lessen wordt bij alle bewegingsactiviteiten hierop gereflecteerd en ook gerapporteerd. We streven naar een ontwikkeling van de juiste attitude die nodig is om deel te kunnen nemen aan bewegingssituaties. Door middel van reflectie en gebruik van de rubrics proberen we een ontwikkeling zichtbaar te maken, te bespreken en in gang te zetten.

3 Bewegingsonderwijs: personalistisch georiënteerd

Dit is de docent als begeleider en bewegingsmentor die uitgaat van het relationeel bewegingsconcept waarin de beweging een relatie aangaat met de bewegingswereld om hem heen. De persoonlijke beleving staat centraal en niet het ideaaltypische voorbeeld gedrag. Wat betekent het bewegen voor de individuele leerling? Er is veel aandacht voor individueel bewegingsgedrag waarbij de leerling op zoek gaat naar zijn

eigen talenten en mogelijkheden en niet hoeft uit te komen bij dat wat de sportwereld voorschrijft. Hans Dijkhoff heeft hierover geschreven in het artikel 'Differentieel leren' (*Lichamelijke Opvoeding* 8, 2014). In het aanleren van motorische vaardigheden worden de principes geleerd door specifiek aangepaste bewegingssituaties en intrinsiek leren. Maar daarnaast is er veel ruimte voor het personaliseren en op eigen wijze uitvoeren van bewegen.

We zien dit in onze lessen waar we leerlingen een keuze in activiteiten geven in het programma en stimuleren deel te nemen aan toernooien en evenementen los van het programma. Je ziet het ook in de 'streetwise' pleintjescultuur met freerunnen, freebiken, streetdance, pleintjesbasketbal, pannavoetbal, circusactiviteiten, jongleren. We streven er naar dat leerlingen soms eigen keuzes kunnen maken in het programma (keuzeplicht systeem in tweede fase) en de uitvoering van programma onderdelen. Na afloop vragen we de leerlingen (soms in een schriftelijke reflectie of videoverslag) wat de activiteiten voor hen persoonlijk betekenen.

4 Sportsocialisatie: conformistisch georiënteerd

Dit is de docent als sportcoach die uitgaat van de sportcultuur waar hij de leerlingen naar toe wil leiden. Dit is de 'kortste weg' naar de sporten zoals ze gespeeld moeten worden zonder tijd te verdoen met 'zelf-ontdekkend' bezig zijn. Het motorisch leren is vooral gericht op de ideaaltypische uitvoering in de 'wedstrijd-echte' situatie. Er is weinig (onderwijs)tijd dus laten we die goed gebruiken. School is bedoeld om leerlingen voor te bereiden op de samenleving. Kijk naar wat clubs en verenigingen doen en waar leerlingen op kunnen inhaken. Laat ze daar in school ook zo snel mogelijk mee kennis maken. Er is geen tik- en afgooi-club dus ook niet doen op school tenzij het een

**In ons
beoordelingssysteem
spelen naast feedback
op de motorische
ontwikkeling de feedback
op attitude-aspecten een
belangrijke rol**

(korte!) voorbereiding is op, of afwisseling op een bestaand sportspel. Honkbal en softbal zijn wedstrijdporten met uittikken. Dus tik- en afgooispelen leiden naar softbal of honkbal. Volleybal zo snel mogelijk spelen zonder vang want dat mag op de club ook niet. Hockey

alleen met de platte kant van de stick want dat is het meest wedstrijdecht.

In onze lessen zie je dit ten dele terug in een programma waarin de sporten genoemd worden als referentie (voetbal, hockey, softbal, volleybal et cetera). Op toernooien spelen we de spelen die ook in de samenleving als sport herkenbaar zijn. En de interscolaire toernooien spelen we vrij 'wedstrijd echt'. Hoewel wij in de lessen meestal op kleine veldjes in kleinere groepering spelen willen sommige leerlingen (en docenten?) soms op groot veld spelen. Het kan spanning geven tussen wat leerlingen als 'echt' spelen ervaren en de aanpassingen die je doet om een spel beter te kunnen spelen. Op de duur ervaren leerlingen dat aangepast spelen meer spelintensiteit, leerwinst en plezier kan opleveren. Welke regels met softbal? Mag je nog vangen bij volleybal om samenspelen mogelijk te maken? We streven er naar dat leerlingen het sportspel leren (er) kennen. Tevens leren we ze de achtergrond van bepaalde regels die in de sportcultuur gangbaar zijn. Dit doen we door in de lessen over het waarom van bepaalde ideaaltypische uitvoeringen te spreken. Het introduceren er van kan, als ze betekenisvol worden in het bewegingsniveau van leerlingen. Tijdens voorbereiding op (interscolaire) toernooien wordt het meest wedstrijdecht gespeeld. In de tweede fase maken leerlingen in programmaonderdelen kennis met clubs en verenigingen en de cultuur die daar heerst. We vragen hierop te reflecteren.

5 Bewegingsocialisatie: kritisch-constructief georiënteerd

Dit is de docent als bewegingsonderwijzer die leerlingen wil voorbereiden op deelname aan de bewegingscultuur maar tegelijkertijd hier met leerlingen aanpassingen wil doen waar nodig. De sport- en bewegingscultuur wordt als uitgangspunt genomen maar niet klakkeloos overgenomen en hoeft geen eindpunt te worden. Je kunt op een spel uitkomen dat trekken heeft van een sportspel maar met een aantal aanpassingen die het deelnemen aan bewegingssituaties toegankelijk maakt voor de betreffende groep of persoon. Bewegingssituaties worden op maat van de deelnemers gemaakt, aangepast en doorontwikkeld.

In onze lessen wordt dit duidelijk waar we met leerlingen op zoek gaan naar sport- en spelactiviteiten die ze herkennen in de wereld om zich heen maar die we vertalen op hun niveau van deelnemen. We gaan op zoek naar de 'gein'

van bepaalde sporten en maken deze gein erfahrbaar voor leerlingen door aanpassingen te doen waardoor plezier in bewegen centraal staat. De andere kant is dat we leerlingen niet alleen maar datgene laten doen wat ze zelf in eerste instantie leuk vinden. We schotelen ze een breed bewegingsrepertoire voor waarmee ze moeten kennis maken om te ontdekken en ervaren wat de 'gein' daarvan is en of het bij ze past. We streven er naar dat leerlingen de omringende sportcultuur herkennen maar leren deze zodanig aan te passen dat zij op hun niveau kunnen deelnemen. Dit vraagt naast inzicht in, en ontwikkeling van motorische vaardigheden ook een grote mate van regelvaardigheid en overleg met groepsgenoten. Dit doen we door ze aanpassingsmogelijkheden te leren toepassen die passen bij hun motorische vaardigheid. Bovendien vraagt dit een mate van reflectie op regelvaardigheden.

Bewegingssituaties worden op maat van de deelnemers gemaakt, aangepast en doorontwikkeld

In alle concepten zitten wel enkele aspecten die herkenbaar zijn in programmaonderdelen en onze manier van werken. Binnen de vakgroep zijn er overeenkomsten maar ook accent verschillen. De overeenkomsten willen we accentueren als een vakvisie en deze visie verder uitwerken in de praktijk.

Tot slot

Misschien herken je als lezer een aantal aspecten van de verschillende concepten in je eigen praktijk. Meestal is er wel een concept dat je het meeste aanspreekt. Ik voel mij het meest aangetrokken tot het laatste concept. Er is veel plezier te beleven aan wat de sportwereld ons biedt maar we zullen leerlingen hier met beleid en constructief-kritisch moeten inleiden. Dat kan door bewegingssituaties op maat te maken en rubrics (niveauiduidingen) te ontwerpen die aangeven hoe leerlingen zich hierin kunnen ontwikkelen qua motorische vaardigheid en qua attitude. Want beiden spelen een rol in duurzame verandering van de gedragsmogelijkheden. Daarbij is leidend wat de gedragsmogelijkheden van de leerling stimuleert en niet (soms juist niet) wat de sportwereld voorschrijft. ■

Bronnen

Crum, B.J.(1998). *Onderwijs in bewegen; basisthema's in de lichamelijke opvoeding*, Houten: Bohn Stafleu Van Loghum

Stegeman, H. (2000). *Belang van bewegingsonderwijs*, Zeist: Jan Luiting Fonds

Dijkhoff, H.(2014), *Lichamelijke Opvoeding 8, Motorisch leren*, KVLO

Dijkhoff, H.(2014), *Lichamelijke Opvoeding 8, Differentieel leren*, KVLO

Contact:

m.massink1@upcmail.nl

Kernwoorden:

gedragsverandering, vakvisie, motorisch leren, vakconcept, motorische vaardigheden